

wazıypalardı ámelge asırıwda áhmiyetli faktor bolıp xızmet etedi. Demek, interaktiv metodlardı baslawısh klasslarda qollanıw arqalı oqıwshılardı tek ǵana matematikalıq

bilimlerin rawajlandırıw qoymastan olardıń alǵan bilimlerin kúndelikli turmısta qollawǵa da járdem beretuǵın metodlar esaplanadı.

Ádebiyatlar

1. Ishmuxammedov R., Abdukodirov A., Pardaev A. Ta'limda innovacion texnologiyalar. – T.: «Istédod», 2008.
2. Muslimov N., Usmonbaeva M., Sayfurov D., Toraev A. Innovacion ta'lim texnologiyalari. – T.: «Sano standart», 2015.
3. Tolipov K., Rozieva D. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – T.: «Fan», 2019.

РЕЗЮМЕ. Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda ta'lim jarayonida zamonaviy talablar asosida interfaol metodlardan foydalanishning ayrim imkoniyatlari haqida so'z yuritiladi.

РЕЗЮМЕ. В данной статье рассматриваются некоторые особенности использования интерактивных методов в процессе обучения в младших классах.

SUMMARY. This article discusses some features of using of interactive methods in the learning process in primary grades.

UDK:371.036:17.02

IJTIMOİY HAYOTDA MA'NAVIY- ESTETIK TARBIYA

N.P.Abdimuratova – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori

Berdaq nomidagi Qoraqalpog' davlat universiteti

Tayanch so'zlar: psixologiya, estetika, oila, ta'lim-tarbiya, nafasot, barkamol avlod, buyuk ajdodlar.

Ключевые слова: психология, эстетика, семья, воспитания, гармонично-развитое поколение предков.

Key words: psychology, esthetics, family, education, harmonically, developed generation, ancestors.

Prezidentimizning «Agar jamiyat hayotining tanasi iqtisodiyot bo'lsa, uning joni va ruhi ma'naviyatdir», degan fikri mamlakat taraqqiyoti uchun iqtisodiyot bilan ma'naviyatning roli naqadar ahamiyatli ekanini teran anglatadi [1]. Yangi O'zbekistonni barpo etishning mustahkam ustuni ajdodlarimizning boy merosi va milliy qadriyatlarga asoslangan kuchli ma'naviyatdir. Har qaysi millatning o'ziga xos ma'naviyatini shakllantirishda oila institutining o'rnini va ta'siri beqiyos. Inson xarakteri, tabiati va dunyoqarashini belgilaydigan ma'naviy mezon va estetik qarashlar - yaxshilik va ezgulik, olijanoblik va mehr-oqibat, or-nomus va andisha kabi muqaddas tushunchalarning poydevori oila sharoitida qaror topishi tabiiydir.

Oila inson uchun muqaddas maskan. Oila nafasot, go'zallik, turmush va ta'lim-tarbiyaning boshlang'ich maktabi. Shuning uchun oilada ota-ona va boshqa oila a'zolarining yagona birligi bolaning ijtimoiy-ma'naviy va estetik rivojlanishiga kuchli ta'sir etuvchi tarbiyaviy tushunchasining asosini tashkil etadi. Oila turli ijtimoiy-tarbiyaviy kechinmalarining asosi bo'lib, bu har bir insonning tabiatdan ta'sirlanishga, ko'ra bilishga, eshita olish qobiliyatiga, ma'naviy olamini odamiylik fazilatlarini boyitishga imkoniyat beradi [2].

Ota-onaning, tarbiyachining bolaga ta'sir ko'rsata olishi, bolaning ota-ona va tarbiyachi gaplariga quloq solishi, bo'ysunishi bola qalbida ijtimoiy estetik xususiyatning yanada yaqqol ko'zga tashlanishidan darak beradi. Buyuk pedagog Vasiliy Aleksandrovich Suxomlinskiy: «Tarbiyalanuvchiga so'z bilan murojaat qilishdan avval uning so'zni tushunishi, qabul qilishiga erishish lozim, ana shunda bu so'zlar unga ta'sir qiladi. Bunday tarbiya go'zallik tarbiyasi, xuddi mana shu go'zallikdan foydalanish qalb fazilatini boyitadi, bola tuyg'usini noziklashtiradi, natijada u so'zni darrov quloqqa oladigan bo'lib qoladi» [4]-degan edi.

Oilada har bir narsa ma'naviy go'zallikka intilish bilan mustahkam bog'langan bo'lib, bolalar ma'naviy go'zallikni his etish, tushunish, qadrlashga, eng muhimi, uni yaratishga o'rgatiladi [2]. Bola go'zallikni his etib va u bilan zavqlanib qalbida va xotirasida oila, Vatan ifodasi jamuljam bo'lgan obrazlar abadiy saqlanib qoladi. Ma'naviy go'zallik bu oliy insoniylik, har bir odamning olijanob tuyg'ularini, samimiy munosabatlarining joni va tani hisoblanadi. Oilada bolalarning ma'naviy-axloqiy taassurotlarining to'planishi to'g'risida o'ylaymiz, ularning yuvinishi, kiyinishi, kitobga, musiqaga, radio, televideniye munosabatlarini kuzatamiz, demak, estetiklik to'g'risidagi g'amxo'rlikning o'zi ana shundan boshlanadi. Vaziyatning estetikligiga tabiiy va inson qo'li bilan yaratilgan go'zallik orqali erishiladi. Bolalik yillarida qo'ldan boy berilgan narsaning o'rnini keyin yoki yigitlik yillarida, yoshi bir joyga borib qolganda aslo to'ldirib bo'lmaydi. Bu, bolaning ayniqsa, estetik tarbiyasiga

taalluqlidir. Oilada, bolalik yillarida sezgirlik, go'zallikni idrok etish shaxs rivojlanishining keyingi davrlariga nisbatan beqiyos darajada chuqur bo'ladi.

Ijtimoiy estetiklik - bola ma'naviyatining, hayotining butun tarkibini, uning oila a'zolari, ko'cha-kuy, mahalla, maktab jamoalari bilan o'zaro munosabatlarini belgilaydi. Ijtimoiy estetiklik ehtiyoj ma'naviy go'zallikni barqaror qiladi, har qanday qabihlik, bema'nilikka nisbatan murosasizlik va nafratni yuzaga keltiradi. Bolaning ma'naviy dunyosiga har bir ta'sir uning yonginasida qandaydir boshqa ta'sir etish kuchlari turganligiga bog'liqdir [3].

Bolalik va o'smirlik yillarida inson o'zida insoniy go'zallikni his etishi, anglashi, go'zallikdan, o'zidagi insoniylikdan zavqlanish tuyg'usini boshdan kechirishi juda muhimdir. Go'zallikdan-insoniylikka, bu - tarbiya qonuniyati va axloqiy g'oyalar asosi. Tarbiyalanuvchilar go'zallik, olijanoblikni faqat tashqi ko'rinishning mukammalligidagina emas, balki inson aql-zakovatining yaratuvchanligida, ayniqsa yuksak, axloqiy xatti-harakatlarida, g'oyalarida va o'z hayotlarida milliy istiqloq normalariga amal qilib kelayotgan kishilarning ichki dunyosida, Vatanimiz kelajagini yaratuvchi ota-ona va ustozlar tomonidan yaralgan ming-minglab qahramonliklarda ham uyg'unlashib ketgandir va mavjud deb tushunadilar. Ota-ona va tarbiyachilar oldida yosh avlodni, avvalo barkamol inson, sog'lom kelajak kishisi bo'lishi vazifasi turadi. Shu tufayli estetik ideal axloqiy ideal bilan uyg'unlashib go'zallik to'g'risidagi orzu markazida inson turadi. Bu vazifalarni hal qilish muqarrar suratda bolalarda voqelikka estetik munosabatni tarbiyalashni taqozo qiladi. Bolalarning aqliy tarbiyasini o'rganilayotgan voqea hodisalarning go'zalligini ochib bermasdan turib, mehnat tarbiyasini, mehnat jarayonidagi go'zalliklikni bilmasdan turib, axloqiy tarkib toptirishni, xatti-harakatning go'zalligini ko'ra bilmasdan turib, jismoniy rivojlanishni inson g'avdasining takomillashi to'g'risidagi tushunchalarsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Shu bilan birga hayotdan, faol ijodiy faoliyatdan va ideallarga erishish uchun kurashdan ajratib olingan estetik tarbiyani ham tasavvur qilib bo'lmaydi. Biz estetik tarbiyani hayot bilan mustahkam bog'liq ravishda amalga oshirar ekanmiz, bolalarga o'quv mehnati bilan jismoniy mehnatning, axloqiy kamolot bilan jismoniy kamolotning go'zalligini ko'rsatib berar ekanmiz, aqliy tarbiya bilan axloqiy tarbiyaning mehnat tarbiyasi bilan jismoniy tarbiyaning ancha samarali hal etilishiga yordam beramiz [2].

Bugungi zamon kishisi doimo go'zallikka intiladi, ularning go'zallik ideallari hayotdagi g'oyat xilma-xil hodisalar, munosabatlar va turli san'at asarlari ta'sirida qaror topadi. Shaxsning go'zallik bilan o'zaro munosabati estetik idealni qamrab oladi. Estetik hissiyot kishilar hayotida katta rol o'ynaydi. Go'zallikni ko'ra bilish, uni

tushunish va yarata olish kishining ma'naviy hayotini boy, qiziqarli qiladi. Unga eng yuksak ma'naviy zavq olish imkonini beradi [3].

Biz har bir o'quvchi shaxsni har tomonlama kamol toptirishga intilamiz va shuning uchun har bir bolani estetik jihatdan rivojlantirishimiz lozim. Kishining jamiyatdagi xulq-atvori ko'p jihatdan uning go'zallik va xunukligini, olijanoblik va tubanlikni qanday tushunishi, his qilishi va ko'ngildan kechirishiga bog'liq bo'ladi. Demak, u chinakam go'zal estetik ideallarga, istiqlol bergan buyuk kelajagimiz ideallariga ega bo'lishi kerak. Shuning uchun oilada bolalarni san'atning xilma-xil turlarini anglashga o'rgatib borish, yosh bolalarni san'at asarlari, san'at go'zalligidan bahra olib shular asosida kiyinishiga, quvnoq, sho'x gaplashishiga, mimika harakatlanishlariga katta e'tibor berib o'tirishlari go'zallikka tarbiyalashning vositalari hisoblanadi.

Ma'naviy estetik tarbiya bolalarda tashabbuskorlik, ma'lum natijalarni oldindan ko'ra bilish, ularga intilish, orzu qila bilish kabi sifatlarni shakllantirish bilan uzviy bog'langandir. Bolalarni estetik tarbiyalashning o'zaro bog'lanib ketishi bizni o'rab turgan dunyoning xilma-xil turlari bilan bog'liq ekanini taqozo qiladi. Insoniyat jamiyatning olg'a harakat qilishiga go'zallik va halollikni tarbiyalashga, bolaning ma'naviy hayotini yo'lga solib turushga estetik go'zallikning uyg'unlashtirilishi orqali erishiladi. Maktab bolalarni faqat san'atdagi kishilarning xatti-harakatlaridagi, mehnat faoliyatidagi, mehnat natijalaridagi go'zallikni ko'rish va undan zavqlanishga o'rgatib qo'ya olmaydi, balki ularda bunday go'zalliklikni kundalik hayotda vujudga keltirishga intilishni va vujudga keltira olishni ham tarbiyalaydi [2].

Bolaning qalb sezgisini rivojlantirish, vijdonini qo'zg'atish, ruhini ko'tarishda birinchi o'rinda go'zallik

tarbiyasi turadi. Bolaga oldin tabiat go'zalligini, so'ngra san'at go'zalligini his etishni o'rgatish oliy nafosat inson muomalasi va hayotining go'zalligini tushunishga yetaklaydi.

Bola kishilar, narsalar va tabiat bilan turli-tuman hayotiy munosabatlarda bo'lib, umuman ijtimoiy hayot hodisalariga va xususan, san'at asarlariga, hodisalarga duch kelar ekan, kattalarning yetakchi ta'siri ostida ularning estetik qarashlari o'sib boradi. Estetik tarbiya bolalar bilan san'at to'g'risida suhbatlar o'tkazish yoki ularning she'r va qo'shiqlarni yod olishi bilan boshlanadi va amalga oshiriladi, deb o'ylash noto'g'ri bo'lar edi, vaholanki, bunday tasavvur o'qituvchilar orasida uchraydi. Bola hayotida san'at bilan bir qatorda uy-ro'zg'or mehnati ham katta o'rin tutadi.

Kichik yoshdagi bolalarni psixologik-pedagogik jihatdan bugungi hayotimiz, odamlarimiz go'zalligini va olijanobligi tushunchasini har bir bolaning ongiga yetkazish xulq-atvor estetika ma'naviy soflikning ifodasi bu'lib ko'rinadi. Kichik yoshda bolaning estetik rivojlanishi bolalarning asar mazmuni va uning ifodali-tasviriy vositalar o'rtasidagi aloqasini sezishi, asarlarni qiyoslashga intilish, hozirgina tanlangan narsani o'ziga tanish bu'lgan narsa bilan solishtirish ishtiyoqi paydo bo'ladi.

Xulosa shuki, bolalar kichik maktab yoshlarida asosiy ma'naviy estetik kategoriya-go'zallik to'g'risidagi bilimlarni, o'zlarini o'rab turgan tevarak atrofdagi turmush ko'rinishlarini, tabiat hodisalarini baholab beradilar. Ota-ona, o'qituvchi bolalarga kichik yoshdan san'at turlari haqidagi bilimlarni berish bilan ularning estetik hissiyatini bir joyga to'playdi hamda mazmunli estetik mulohaza yuritishga o'rgatadi. Bolalar estetik tarbiya jarayonida estetik malaka va ko'nikmalarni ham egallab boradi.

Adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022-2026 yillarga muljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi tugrisida"gi PF-60-son farmoni.
2. Abdumuratov P. Tarbiya sabaqlari. –N.: "Bilim" 2021. 120-b.
3. Pazilov A.K. Tarbiya haqqida oylar. –Nókis: "Bilim" 2009.
4. Suxomlinskiy V.A. Tarbiya haqida. –Toshkent: 1977. 217-b.

REZYUME. Mazkur maqolada barkamol avlodni kamol toptirishda buyuk ajdodlarimiz merosiga sodiq bo'lish, inson qadrini, oila sha'nini muhofaza qilish va nafosat tarbiyasi masalalari haqida bayon qilinadi.

РЕЗЮМЕ. Основным предметом данной статьи является обеспечение крепкости семьи, умение ценить человека, его достоинства и продолжение человеческого рода, а также оставаться преданными наставлениям наших предков и усовершенствовать развитое и счастливое поколение.

SUMMARY. The main subject of the article is providing solidity of a family, to value a person, his virtue and prolongation of his generation, being devoted to our ancestor's directions and to perfect our generation in being clever and happy is our main aim.

BO'LAJAK MUTAXASSISLARNI INNOVATSION FAOLIYATGA TAYYORLASHNING TASHKILIY-TUZILMAVIY MODEL

J.R.Axmedov – *pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent*
Jizzax politexnika instituti

Tayanch so'zlar: taraqqiyot, innovatsiya, modellashtirish, tizim, dasturiy ta'minot, salohiyat, intellekt, dinamik, statistik, model, axborot, tashabbuskorlik, kommunikatsiya.

Ключевые слова: развитие, инновация, моделирование, система, программное обеспечение, потенциал, интеллект, динамика, статистика, модель, информация, инициатива, коммуникация.

Key words: development, innovation, modeling, system, software, potential, intelligence, dynamics, statistics, model, information, initiative, communication.

Ma'lumki, zamonaviy taraqqiyotning deyarli barcha yo'nalishlari jamiyatni axborotlashtirish, intellektualashtirish va ular negizida jarayonlarni innovatsiyalashtirish bilan xarakterlanmoqda. Chunki innovatsion jarayonlar o'sha jamiyat taraqqiyotini yangicha sifat bosqichiga ko'taradi. Bu bevosita jamiyat taraqqiyotining harakatlantiruvchi kuchlari bo'lmish bo'lajak mutaxassislarni tayyorlash tizimiga bog'liq bo'lib, undan ko'zlangan maqsad ta'limni yangicha sifat bosqichiga ko'tarish va ta'limda muntazam ravishda zamonaviy yondashuvlarni tashkil qilishni ta'minlashdan iboratdir. Bu borada zamonaviy oliy ta'lim tizimida bo'lajak mutaxassislarni innovatsion kasbiy faoliyatlarini takomillashtirishga va shunga mos ijodkorlikni rivojlantirishga qaratilgan bo'lishi va bunda bo'lajak

mutaxassislar ijodkorlik, his qilish va sezish qobiliyatlarini shakllantirishi didaktik asos bo'lib xizmat qiladi, bu esa bo'lajak mutaxassislarda innovatsion rivojlantirishni ta'minlay oladi.

Bu bevosita bo'lajak mutaxassislardagi ijodiy yo'nalganlik va yangilikni sezish qobiliyati va ko'nikmasi hamda innovatsion rivojlanganlik shakllanganligini amalga oshirishda nihoyatda ahamiyatlidir. Shu sababli ham hozirda zamonaviy kadrlarni tayyorlashning o'quv-metodik, o'quv-dasturiy, tashkiliy-pedagogik, axborotli-instrumental, dasturiy-metodik va didaktik ta'minotlarni yaratish jarayonlarini axborotlashtirishga e'tibor yuqoriligi bilan nomoyon bo'lmoqda. Bu oliy ta'lim tizimida bo'lajak mutaxassislarni innovatsion faoliyatga tayyorlash va uni takomillashtirishga doir tadqiqot ishlarni olib borish